

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ КОМПЛЕКСНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття присвячена розкриттю комплексної експертизи, для якої характерним є використання різних спеціальних знань для розв'язання спільного завдання, котре експерт лише однієї галузі розв'язати не може, де предметом виступають –фактичні дані, які встановлюються в результаті дослідження об'єктів за допомогою комплексу методів різних наук, а об'єктом виступають носії інформації, що мають криміналістичне значення і дослідженням яких досягається розв'язання поставленого завдання, також автором висвітлено відмежування комплексної експертизи від інших видів експертного дослідження.

Техніко-криміналістична експертиза документів — це той рід криміналістичних експертиз, виконання яких часто пов'язане з дослідженням нових об'єктів та таких, що потребують використання комплексних знань для відповіді на поставлені перед експертами питання. Поява таких об'єктів зумовлена розвитком промислового виробництва та науково-технічним прогресом. Прикладом тому може бути використання такого розрахункового банківського документу як пластикові картки. Всебічне дослідження цього розрахункового документа неможливо здійснити, застосовуючи лише традиційні методики дослідження документів. Тому на практиці завжди виникає питання щодо необхідності призначення та проведення комплексної судової експертизи. Це ж стосується і дослідження документів, котрі виготовлені поліграфічним способом. І тому цілком справедливо зазначають експерти-криміналісти, що методика дослідження поліграфічної продукції розрахована на вирішення чотирьох основних питань: установлення способу поліграфічного відтворення (або способу друку), виду друкарських форм, конструктивних особливостей устаткування і матеріалів, що використовувалися. Вирішення перших трьох питань доручається, як правило, експертам-криміналістам, що мають достатній досвід у дослідженні грошових знаків і документів. Для вирішення питання про матеріали, що застосовувалися, залучаються експерти із спеціальною хімічною підготовкою [9, с.101].

Комплексність у дослідженні об'єктів техніко-криміналістичної експертизи не є явищем, новим для експертної практики. Ця експертиза має суміжні галузі з судово-почеркознавчою, трасологічною, експерти-

зою матеріалів і речовин. Інколи вони утворюють предмет комплексної судової експертизи, котру можна доручати декільком спеціалістам. Так, наприклад, комплексною техніко-почеркознавчою експертизою документів розв'язують питання щодо дописки та внесення змін до первісних рукописних записів, часто комплексним дослідженням визначають спосіб виконання підпису в разі його підроблення. Проблема комплексності притаманна не лише техніко-криміналістичній експертизі документів, а й судовій експертизі як різновиду предметно-практичної діяльності загалом. Вона відбиває сучасну тенденцію науки і практики, а саме — інтеграцію знань для розв'язання нагальних завдань судочинства. Зусиллями А.В. Дулова, В.М. Галкіна, А.Р. Шляхова, Я.М. Яковлева та багатьох інших відомих вчених беззаперечно доведено правомірність та необхідність комплексної експертизи. Але не дивлячись на те, що криміналісти досить давно у змістовному аспекті визначилися з поняттям “комплексна експертиза”, до сьогодні відсутня його дефініція, що точно і однозначно відбиває найсуттєвіші родові особливості, котрі відрізняють комплексну експертизу від інших форм використання спеціальних знань [4, с. 47]. Тож, на думку автора, необхідно відмежувати комплексну експертизу від іншого виду експертного дослідження.

У сучасній доктрині виокремлюють два основних підходи до визначення ґносеологічної природи комплексної експертизи: 1 — взаємодія різних індивідуальних компетенцій експерта, участь експертів різних спеціальностей; 2 — застосування різних галузей знань до дослідження одного об'єкта (тих самих об'єктів) [8, с. 204].

Прийнято вважати, що головною умовою комплексної експертизи постає структурна єдність об'єкта — носія властивостей, що досліджуються експертами різних спеціальностей. Не будуть вважатися комплексною експертизою дослідження тих самих об'єктів спеціалістами різних галузей знань, що проводяться в певній послідовності, якщо кожен з них діє самостійно в межах конкретного роду чи виду судової експертизи і вирішує при цьому свої завдання. Комплексність експертних досліджень характеризує, головним чином, використання власне різних спеціальних знань суміжних наук для розв'язання спільного завдання, котре неможливо вирішити шляхом застосування знань тільки певної науки. Прикладами таких комплексних експертиз можуть бути медико-криміналістичні та балістичні дослідження слідів пострілу на одязі й тілі людини; трасологічні, автотехнічні і судово-медичні дослідження наслідків дорожньо-транспортної події. Водночас, треба від-

різняти комплексну експертизу від комплексного дослідження певних об'єктів, котре проводиться з використанням комплексу різних експертних методів. На нашу думку, для їх відмежування слід брати до уваги те, що при проведенні комплексного дослідження використовуються різні експертні знання для паралельного або послідовного дослідження різних властивостей об'єкта з метою розв'язання конкретних завдань різних експертиз. У цьому випадку експерти різних спеціальностей роблять висновок без врахування результатів досліджень цього об'єкта іншими спеціалістами.

Для комплексної експертизи характерним є використання різних спеціальних знань для розв'язання спільного завдання, яке експерт лише однієї спеціальності розв'язати не може. В таких випадках застосовують суміжні, різногалузеві експертні знання, а висновок формулюється на підставі спільного узагальнення та спільної оцінки результатів дослідження.

З огляду на це, ми не можемо визнати вдалою редакцію ст. 201 КПК РФ, якою врегульовано порядок призначення й проведення комплексної судової експертизи. У відповідності до положень цієї процесуальної норми, комплексною є експертиза, у проведенні якої беруть участь експерти різних спеціальностей. У висновку вказується, які дослідження і в якому обсязі провів кожен з експертів, які факти він встановив і до яких висновків прийшов. Кожний з експертів, що брали участь у проведенні комплексної судової експертизи, підписує ту частину висновку, в якій описано проведені ним дослідження і несе за неї відповідальність [3, с. 403]. Таке законодавче визначення комплексної експертизи є не дуже вдалим, що і породжує численні спори та викликає справедливі заперечення з боку науковців.

Звертають увагу на те, що відображено у висновку проведених досліджень, в якому обсязі, ким з експертів проведено, які факти він встановив. Це все розкриває зміст поняття не комплексної експертизи, а комплексу самостійних однорідних експертиз, і тому текст ст. 201 КПК РФ не відповідає своїй назві [10, с.11].

Зазначають також, що визначення комплексної судової експертизи в ст. 201 КПК РФ не дозволяє чітко відмежувати її від інших форм комплексного експертного дослідження, зокрема, комплексу досліджень в межах однієї експертизи, у котрій також можуть брати участь експерти різних спеціальностей, проте чітке розмежування комплексної судової експертизи від комплексу досліджень в межах однієї експертизи має важливе практичне значення [7, с. 72].

Вважаємо слушними думки криміналістів стосовно того, що ні спільність досліджуваних матеріалів (об'єктів експертизи), ні кількість експертів (навіть різних спеціальностей), котрі беруть участь в дослідженні, не є головними ознаками комплексної експертизи. Окрім того, комплексна експертиза не обов'язково повинна бути комісійною [6, с. 26]. На нашу думку, комплексну експертизу може провести експерт одноособово, якщо він має відповідні і достатні для вирішення поставленого завдання знання з різних галузей. Це може бути підтверджено наявністю у певного експерта дозволів на проведення різних видів та родів експертиз. І тому вважаємо, що комплексність експертизи не завжди означає обов'язкову комісійність її проведення. Комісійна експертиза призначається лише тоді, коли для встановлення якоїсь однієї обставини залучаються два чи більше спеціалістів з однієї галузі знань і з огляду на складність розв'язуваного завдання.

Комплексна експертиза має свої предмет, об'єкти і методики досліджень. Предмет комплексної експертизи — це фактичні дані, обставини, що встановлюються в результаті дослідження об'єктів за допомогою комплексу методів різних наук. Об'єкти — носії інформації, що мають криміналістичне значення і дослідженням яких досягається розв'язання поставленого завдання.

На важливе значення комплексного підходу до дослідження об'єктів експертизи та необхідність розробки комплексних експертних методик, в яких для розв'язання конкретних завдань синтезуються дані і методи різних наук, зверталася увага науковців ще в 60–70-х роках минулого століття. Зазначалося, що практично жоден з родів експертизи не обходиться без комплексного дослідження.

Формування та розвиток спеціальних знань в межах конкретних експертиз є синтезом нових знань на межі юридичних, природничих та технічних наук, що й визначає комплексний характер спеціальних експертних знань [5, с. 131]. Саме тому В.К. Лисиченко, В.К. Стринжа та М.Я. Сегай зазначали, що слід зосередити увагу на оволодінні усіма експертами повним спектром вузьких спеціалізацій за основним профілем експертної роботи, а також основами суміжних спеціальностей, що необхідні для проведення всіх видів комплексних експертиз [2, с. 12].

Гадаємо, що набуття судовими експертами знань з різних галузей науки й техніки необхідне не тільки для проведення ними комплексних експертиз, але й для їх участі в розробці комплексних методик експертного дослідження.

Прикладом новітньої комплексної судової експертизи є папілярноскопічна експертиза, що розв'язує спірні питання дерматогліфіки та дактилоскопії. Комплексною треба називати експертизу із встановлення контрафактності лазерних компакт-дисків, тому що для розв'язання її завдань потрібні знання різних експертних спеціальностей: трасологічної, технічної експертизи документів, товарознавчої, комп'ютерної [1, с.16].

Поява підроблених документів, цінних паперів та грошових знаків, відбитків печаток, що виготовлені із застосуванням сучасних інформаційних технологій, викликала необхідність комплексного дослідження таких об'єктів. На сьогодні для розв'язання питань діагностики та ідентифікації документів, що виконані з використанням комп'ютерних засобів, застосовують проведення комплексної техніко-криміналістичної експертизи документів та комп'ютерно-технічної експертизи.

Об'єктами такої комплексної експертизи можуть бути як окремі об'єкти комп'ютерно-технічної експертизи, що призначені для створення, зберігання і передачі інформації, так і окремі об'єкти техніко-криміналістичної експертизи, тобто документи на паперових носіях. В якості об'єктів дослідження може також бути поліграфічне обладнання, що поєднане з комп'ютерними засобами, принтери, факси, копіювальні апарати.

Проблеми, що притаманні комплексному експертному дослідженню таких об'єктів, зумовлені насамперед необхідністю спільного розв'язання низки діагностичних та ідентифікаційних завдань. До них відносять завдання пошуку даних із поданого на експертизу документа, а також ототожнення виявленої комп'ютерної інформації з даними на паперовому носії — документі. Документи з ознаками підроблення є важливими носіями інформації, що має криміналістичне значення. Для виготовлення таких документів на паперовій основі використовують різноманітну комп'ютерну та копіювальну техніку: персональні комп'ютери, що оснащені сучасним програмним забезпеченням, різного типу принтери (матричні, струменеві, лазерні, термографічні), сканери, копіри, апарати факсимільного зв'язку. За допомогою такої ж техніки здійснюють і підроблення документів, до того ж виготовлюють як бланки документів, так і відтворюють їх реквізити — відбитки печаток, штампів, підписи, окремі частини текстів тощо.

Отже вважаємо, що зазначене дає підстави зробити висновок стосовно того, що комплексна експертиза призначається тоді, коли для дослідження одного об'єкта або сукупності об'єктів з метою встанов-

лення однієї обставини необхідно одночасно застосувати спеціальні знання з декількох різних галузей науки, техніки, мистецтва або ремесла і, відповідно до цього, необхідна участь в дослідженні декількох експертів різних спеціальностей або одного експерта, що має різні спеціальні знання. А методикою комплексної експертизи виступає сукупність методів тих родів експертиз, за допомогою яких розв'язується поставлене питання.

Список використаної літератури

1. *Аминов Ф.Г.* Интеграционные знания как источник новых родов и видов судебных экспертиз / Ф.Г. Аминов // Актуальные проблемы теории и практики уголовного судопроизводства и криминалистики. — М.: АУ МВД России, 2004. — С. 16–19.
2. *Лисиченко В.К., Стринжа В.К., Сегай М.Я.* Проблемы криминалистики и судебной экспертизы в свете решений XXVII съезда КПСС / В.К. Лисиченко, В.К. Стринжа, М.Я. Сегай // Криминалистика и судебная экспертиза: Сб. научн. трудов. — К., 1987. — Вып. 34. — С. 3–13.
3. Научно-практический комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. В.М. Лебедева. — М.: Спарк, 2002. — 991 с.
4. *Новоселов Н.А.* О теории и практике комплексной экспертизы / Н.А. Новоселов // Вопросы криминалистики и судебной экспертизы. — Минск, 1971. — Вып. 2. — С. 46–51.
5. *Пучкова Т.Н.* Формирование специальных экспертных познаний в свете современных тенденций развития научного знания / Т.Н. Пучкова // Экспертные задачи и пути их решения в свете НТР. — М., 1960. — Вып. 42. — С. 121–136.
6. *Россинская Е.Р.* Нерешенные проблемы классификации, становления и развития новых родов и видов судебных экспертиз / Е.Р. Россинская // Криминалистические средства и методы в раскрытии и расследовании преступлений. — М.: ЭКЦ МВД РФ, 2004. — С. 25–26.
7. *Ручкин В.А.* О формах подготовки специалистов в области криминалистической экспертизы оружия и следов его применения / В.А. Ручкин // “Черные дыры” в российском законодательстве. — М., 2003. — Вып. 1. — С. 70–75.
8. *Сахнова Т.В.* Судебная экспертиза / Т.В. Сахнова. — М.: Городец, 2000. — 368 с.
9. *Чепурко В.І.* Проблеми дослідження підrobлених цінних паперів і документів, які мають захисні засоби, виготовлених поліграфічним способом / В.І. Чепурко // Криміналістичний вісник: Наук.-практичн. зб. — Вып. 2. — ДНДЕКЦ МВС України; Нац. акад. внутрішніх справ України. — С. 100–106.
10. *Шиканов В.И., Россов С.А.* Комплексная судебная экспертиза / В.И. Шиканов, С.А. Россов // Актуальные проблемы теории и практики уголовного судопроизводства и криминалистики. — М.: Акад. Управления МВД России, 2004. — С. 10–12.

Резюме

Статья посвящена раскрытию понятия и структуры комплексной экспертизы, для которой характерно использование различных специальных знаний для решения общей задачи, которое эксперт лишь одной отрасли решить не может, где предметом выступают фактические данные, которые устанавливаются в результате исследования объектов с помощью комплекса методов различных наук, а объектом выступают носители информации, имеющие криминалистическое значение и исследованием которых достигается решение поставленной задачи, также автором освещены вопросы отграничения комплексной экспертизы от других видов экспертного исследования.

Summary

The authors elucidate the comprehensive examination for which the characteristic is the use of different expertise to solve a common problem, which only one industry expert can not solve, which are the subject the actual data that are established by the study objects using complex methods of various sciences, and the object are the media which have forensic significance and research which is achieved by solving the task, the author highlights the separation of complex examination of other types of expert research.

**С.А. Смотров, канд. юрид. наук, начальник
И.С. Смотров, эксперт**

ЭКЦ УМВД России по Ивановской обл.

ИДЕНТИФИКАЦИОННЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ДОКУМЕНТОВ, НАПЕЧАТАННЫХ С ПРИМЕНЕНИЕМ КАПЕЛЬНО-СТРУЙНЫХ ПЕЧАТАЮЩИХ УСТРОЙСТВ

На примерах из экспертной практики рассмотрены вопросы установления единого источника происхождения полутоновых изображений, напечатанных с применением капельно-струйных печатающих устройств.

Применение компьютерных технологий подготовки и печати изображений документов, в том числе поддельных денежных билетов, позволяют значительно упростить процесс их изготовления, обеспечивая при этом высокую степень сходства с подлинными. Наиболее часто для печати документов применяется печатающее оборудование, реализующее принципы цветной электрофотографической или струйной печати. В связи с этим необходима разработка методик криминалистического исследования данного вида объектов, позволяющих проводить как опосредованную (установить факты применения при печати нескольких документов одного или разных экземпляров оборудования), так и непосредственную (идентификация конкретного экземпляра оборудования) идентификацию.

В настоящее время наибольшее количество документов печатается с применением оборудования, реализующего капельно-струйный способ печати. Так, например, при изготовлении поддельных денежных билетов Банка России данным способом печатаются основные изображения лицевой и оборотной сторон, а также на ряде денежных билетов — изображения водяных знаков.

При изучении изображений водяных знаков, воспроизведенных способом капельно-струйной печати, нами установлено, что: